

РОЗДІЛ І. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ВУЗІ

Пікельна В.С. доктор пед. наук, професор
індустріально-педагогічний факультет
Криворізького ДПУ

ПРО СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Однією з найактуальніших проблем сучасної освіти визнано підготовку спеціалістів у вищій школі, зокрема йдеться про підготовку педагогічних кадрів. Найбільшу увагу вчені і практики приділяють на даному етапі розвитку вищої освіти пошуку і впровадженню у навчально-виховний процес педагогічних технологій навчання і виховання, які за своїм змістом і методиками є найбільш ефективними. Таких технологій є сьогодні значна кількість, але оволоділи ними ще далеко не всі педагоги-практики.

Мета даної статті: зупинитися на деяких з них, що потребують безпосередньої уваги, оскільки оволодіння ними не залежить від бажання (або небажання) окремого педагога. Використання технологій навчання і виховання у вищій школі стало потребою часу.

Освітнянські технології, завдяки яким відбувається інтенсифікація навчально-виховного процесу, здобули назву інноваційні. Доцільно зупинитися на дефініціях деяких понять:

– саме слово дефініція (лат. definitio) “визначення”, тобто стислий науковий зміст якогось поняття: дефініція, як правило, містить у собі найістотніші ознаки певного поняття, тобто розкриває тлумачення слова;

– інтенсифікація (лат. intensification) означає збільшення напруженості, продуктивності, дієвості, тобто інтенсифікація педагогічної діяльності у навчальному або виховному процесах передбачає використання ефективних форм, методів, засобів, що значно підвищують результативність названих процесів;

– поняття „інноваційні” виникло від слова інновація (англ. innovation), що означає виникнення нового явища, нової методики або відносно цілісної технології, впровадження якої значно підвищує результативність навчально-виховного процесу або в цілому системи підготовки.

Досить часто ми зустрічаємося з поняттям „ефективний”. Це поняття також походить від латинського слова *effectivus* і означає – дійовий.

У професійну лексику сучасної вищої педагогічної школи увійшли назви таких технологій, як: комп’ютерна, модульно-рейтингова, діалогічна, дистанційна і таке ін.

Основними критеріями переваг інноваційних технологій є те, що: підвищується рівень самостійності студентів у навчанні (посилюється обсяг їх самостійної роботи); успішно розвивається мотивація пізнавальної діяльності студентів (франц. *motif*), тобто виникає власне спонукання студента до дій; виникає стійка потреба у самоактуалізації; поступово формується вміння рефлексії (лат. *reflexio*), що означає виникнення власних роздумів про результати своєї діяльності, вміння оцінити продуктивність своїх дій і, навіть, уміння оцінити власний психічний стан. Названі критерії, що усвідомлює особистість, дають їй можливість передбачити шляхи самоудосконалення. Останнє є найважливішою характеристикою запровадження інноваційних технологій навчання і виховання.

Сучасні положення про перехід до нових інноваційних технологій в освіті пов’язані з існуючими загальносвітовими тенденціями. Виникло в науці і таке поняття, як „нова парадигма”. Це слово грецьке (*paradeigma*) і означає певні зміни „приклад, взірець”, тобто йдеться про такі нові технології в освіті, які на даний період можуть бути зразком для використання. Всі сучасні освітянські нові парадигми розробляються на гуманістичних та технологічних засадах. Саме тому у всіх розвинутих країнах сьогодні відбувається пошук шляхів активної перебудови вищої педагогічної освіти.

Не виникає сумніву у необхідності комп’ютеризації освіти, оскільки інформаційні технології стали невід’ємною складовою навчально-виховного процесу у вищій школі. Відомо і те, що без світової мережі Інтернет неможливим є впровадження системи дистанційної освіти, яка віднесена до найсучасніших інноваційних технологій навчання.

Проте, як зауважує М.М.Солдатенко: „Можна з упевненістю стверджувати, що до того часу, доки вчителі та адміністрація школи не отримають необхідного мінімуму знань в галузі використання інформаційних технологій і на своєму досвіді не впевняться в їх практичній цінності, комп’ютери та інформаційні технології будуть розглядатися ними як дещо чуже” [6, с.13].

У червні 1999р. була прийнята угода про розширення загального простору вищої освіти. Вона здобула назву „Болонський процес”. Україна

також має вступити у Європейське товариство вищих закладів, оскільки визначила свій орієнтир щодо входження в Європейський освітянський простір. Основне положення цієї угоди передбачає поєднання та ототожнення європейських норм і стандартів в освіті.

Необхідно не забувати про те, що в Україні виник і діє ринок праці, який вимагає від спеціалістів високих кваліфікаційних рівнів. Як підкреслює М.М.Солдатенко, „в кінці 90-х років минулого століття Євросоюз розпочав створення органів, які координують обмін викладачів і студентів з урахуванням ринкових освітніх потреб” [6, с. 44].

Саме тому, на його думку, принципово новим є потреба у досить швидкій адаптації вищої освіти України до вимог Булонської угоди, тобто йдеться про успішну адаптацію випускників вищої школи України до вимог європейського ринку праці.

Певний час в Україні, як відомо, розробляється модульно-рейтингова система навчання, оскільки визнано, що традиційна лекційно-семінарська система навчання має значну кількість слабких сторін, зокрема потребує нових підходів до організації самостійної роботи студентів. Як справедливо зауважує вчений, модульно-тьюторська система у модульно-рейтинговій технології навчання значно підвищує якість самостійної роботи студентів, що визнано одним із критеріїв позитивної оцінки нових парадигм навчання. Систематична самостійна робота студентів, зокрема майбутніх педагогів, не тільки розвиває інтерес до пошукової самостійної роботи, але й успішно розвиває їх мотивацію (що є можливим і про що вже йшлося у даній статті).

Розглядаючи проблеми теорії і практики самостійної пізнавальної діяльності студентів у вищій педагогічній школі, М.М.Солдатенко наголошує на недоліках контролю знань та умінь студентів за традиційною методикою. Зокрема він підкреслює:

- екзаменаційна оцінка є основним критерієм рівня знань студентів за семестр, тому абсолютна їх більшість не надає суттєвого значення поточним оцінкам (внаслідок чого протягом семестру студенти працюють не систематично);
- через накопичення матеріалу і малого часу на здійснення контролю педагог не може якісно перевірити рівень реально здобутих студентами знань;
- після складання студентами екзаменів, в їх пізнавальній діяльності настає „різкий спад інтенсивності самостійної навчальної роботи”;

– приділивши 3-4 дні на підготовку до іспиту за певним предметом в період сесії, студент починає підготовку до складання іншого предмету і тому знання попереднього предмету досить швидко „розвіюються”;

– контроль знань у період сесії потребує від студентів і викладачів значних емоційних, фізичних і психічних навантажень;

– до всіх студентів, як правило, ставлять однакові вимоги, які зорієнтовані на середній рівень навчання і таке ін.

Зазначені вище недоліки зменшують розвиток потенційних інтелектуальних можливостей обдарованих студентів [6, с.47].

Є ще одне вже відоме положення, що перехід від авторитарної педагогіки до педагогіки співробітництва, забезпечення високого рівня самостійності студентів у процесі навчання сприяє підготовці конкурентоспроможного спеціаліста.

Необхідно, на наш погляд, наголосити ще на одному положенні, що пов'язане з тенденціями сучасного вдосконалення вищої педагогічної освіти: неможливо впроваджувати інноваційні технології, якщо сам педагог не є творчою особистістю. Відомо, що творчий потенціал педагога є невід'ємною складовою його загальної і професійної культури. Крім того, творчий потенціал викладача і студента не можна розглядати як щось статичне. Якщо потенційні інтелектуальні можливості не розвиваються, студент стає особистістю не цікавою для соціального оточення. І навпаки, потенційно здатний до інтелектуального розвитку студент у майбутній професійній діяльності стає людиною творчою, відкритою, здатною до самовдосконалення і створення чогось нового. Існують сучасні програми по вивченню творчого потенціалу майбутнього педагога.

Розкриттю сутнісних складових інноваційної діяльності педагога приділила увагу О.Г.Козлова, яка підкреслювала, що сьогодні вчені „виділяють дві великі групи вмій і сфер компетентності: операціональна і особистісна. Перша група стосується безпосередньо процесу викладання, друга – це соціальні і особисті вміння, необхідні для взаємодії вчителя з усіма учасниками навчально-виховного процесу” [2, с.9]. Продуктами інноваційної діяльності є новації (нововведення, новоутворення). Інновації (лат. *novatio*) означає оновлення, певні зміни, певні перетворення.

Підтримуючи думку К.Макагона щодо готовності педагога до пошукової діяльності, О.Г.Козлова відмічає, що готовність – це „складне інтегральне професійно значуще новоутворення, сутність якого становить взаємодія мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного компонентів” [2, с.11]. Пов'язуючи проблему формування готовності

особистості до професійної діяльності педагога, доцільно ще раз звернути увагу на проблему мотивів такої діяльності.

Майже всім педагогам відомо „Ієрархія потреб”, яку запропонував Абрахам Маслоу.

Нагадаємо, що це потреби:

- фізіологічні (голод, спрага, сексуальні та інші);
- у безпеці (безпека і захист від болю, страху, не влаштованості у житті, захист власного здоров'я тощо);
- у соціальних зв'язках (любов, соціальна єдність, увага тощо);
- самоповаги (досягнення, визнання і такє ін.);
- самоактуалізація (реалізація можливостей і здібностей).

На наш погляд, О.Г.Козлова підкреслює важливу характеристику ієрархії А.Маслоу, а саме: найвища потреба у самореалізації може стати мотивом поведінки лише у тому випадку, коли будуть задоволені всі інші потреби [2, с.22]. Учена, аналізуючи педагогічні технології навчання, виділяє такі: проблемне, концентроване, модульне, розвиваюче, диференційоване, активне (комплексне), ігрове [2, с.70]. Така згрупованість технологій навчання викликає певні сумніви. Достатньо відмітити, що зазначене модульне навчання включає (може включати) всі інші.

Серед сучасних педагогічних технологій ефективними визначаються ті, які, з одного боку, збільшують обсяг самостійної роботи студентів, з іншого – стають учасниками інтенсивних комунікацій. Досліджуючи педагогічні комунікації, Н.П.Волкова відмітила: „Невід'ємною рисою професії педагога є інтенсивна комунікація, яка здійснюється як по горизонталі (комунікація з колегами, працівниками педагогічних установ), так і по вертикалі (спілкування з керівниками й учнями, студентами)...” [1, с.3]. Відомо, що при використанні будь-яких педагогічних технологій, кінцева успішність залежить від характеру стосунків „педагог - студент”.

Н.П.Волкова рекомендує для формування комунікаційних умінь у студентів використовувати семінари, оскільки вони дають можливість реалізувати чотири стратегії навчання: дедуктивну, індуктивну, взаємодіючого навчання та самонавчання. Вона підкреслює: „Кожна із перерахованих стратегій реалізується через систему доцільно відібраних технологій навчання педагогічної комунікації” [1, с.5]. Доцільним, на її думку, є такі різновиди семінарських занять: семінар-діалог; семінари в „малих групах” (брейн-штурм); реферативні семінари; семінари-обговорення; семінар-ділова гра та інші.

Підвищувати ефективність сучасних технологій в різних формах роботи можна завдяки впровадженню інформаційних та мультимедійних технологій.

Учена приділила особливу увагу діловим іграм, оскільки довела, що саме в таких іграх успішно підвищується комунікативна активність студентів. Серед ігор для студентів, в яких формуються їх комунікативні уміння, Н.П.Волкова виділяє такі: ігри, спрямовані на формування мовленнєвих умінь (уміння реалізувати „в усному і писемному педагогічному мовленні найдоцільніші формули мовленнєвого етикету”) [1, с.9].

Студентам рекомендуються такі ділові ігри як: „Портрети”, „Доведи це сам”, „Акваріум”, „Інформаційний розрив”, „Емпатія”, „Чую - очима”, „Як живеш?”, „Телеграф пантомімою”, „Розмова через скло”, „Мозковий штурм”, „Прес-клуб” та інші.

Н.П.Волковою рекомендовані і такі рольові ігри, як: „Випускний вечір”, „Засідання педагогічної ради школи”, „Компакт-опитування”, „Ритм”, „Контакти”, „Третій – не зайвий”, „Двійник”, „Телефон довіри” та інші.

В особливу групу виокремленні інтерактивні ігри.

У практичному посібнику Н.П.Волкової „Педагогічні комунікації”, приділена увага методикам проведення лабораторно-практичних і тьютерських занять. Для формування комунікативних умінь у майбутніх педагогів важливе значення має зміст завдань для самостійної роботи. Автор посібника підкреслює важливість комп'ютерних технологій як засобів педагогічних комунікацій.

Формування комунікативних умінь тісно пов'язано із формуванням умінь діалогічної взаємодії. Принцип гуманізації в освіті передбачає розвиток діалогічних технологій.

Розглядаючи проблему формування діалогічної взаємодії майбутніх учителів, О.І.Копица відмітила: „Важливою умовою життя особистості в суспільстві та існування самого суспільства є спілкування людей в житті та діяльності” [3, с.7]. Вона підкреслює, що саме у спілкуванні формується певна модель людської поведінки, наслідуються людський досвід, засвоюються історично усталені способи розумової та фізичної діяльності. Проблема спілкування в освіті і діяльності визнана багатокомпонентною і гостроактуальною”.

Визнано також, що для подальшого професійного життя будь-якої

людини необхідно у певній мірі володіти ораторським мистецтвом. Особлива увага зверталась на уміння „словесного переконання” співбесідника.

Ораторське мистецтво визначається тим, як зауважували представники софістики (учителі мудрості), наскільки людина вміє аргументувати власні думки. Проблема формування у майбутніх педагогів умінь діалогічної взаємодії, як відмічає О.І.Копица, не є новою, але, разом з тим, вона залишається гостроактуальною і сьогодні.

Студенти спілкуються із представниками різних угруповань. Використання у вищих школах інноваційних технологій відбувається на засадах гуманізації, що в свою чергу, потребує вмінь діалогічної взаємодії. Дослідник відмічає також, що професія вчителя належить до тих особливих груп професій „в змісті яких загострюються проблеми взаємодії, спілкування, співробітництва, бо саме від них належить взаєморозуміння між учасниками навчально-виховного процесу” [3, с.50].

Різні дослідники даної проблеми довели, що труднощі спілкування педагогів і студентів (при використанні різних педагогічних технологій) виникають, насамперед, у зв'язку з недостатньою діалогічною культурою. Найчастіше, як зауважує О.І.Копица, це пов'язано з відсутністю певних умінь. Йдеться, зокрема, про відсутність умінь: встановити контакт із співбесідником; вибрати правильну форму звертання; уникати слів-паразитів; уникати невиправданих пауз; не зловживати увагою співрозмовника і таке ін.

У своєму дослідженні вона приділила увагу розвитку такої педагогічної технології, як „коопероване навчання” і, зокрема, методу кооперованого навчання, який здобув назву „джігсо”. У Німеччині з'явилася така технологія, що отримала назву „динамічне навчання”. Як підкреслює дослідник ця технологія отримала ще й іншу назву – „ефективний воркшоп”, який тісно пов'язується з інтерактивними методами навчання. Як відмічає О.І.Копица: „Методика „воркшопу” пов'язана з підвищенням інтенсивності навчання” [3, с.80]. Поняття „воркшоп” (або „майстерня”) передбачає активну взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу. Основною метою такої взаємодії є потреба навчитися будувати діалог.

Таким чином більшість сучасних технологій, які використовуються в системах підготовки майбутніх педагогів пов'язуються з формування такої якості особистості, як „самостійність”, і такими вміннями, як комунікативні. Доведено, що уміння взаємодіяти в професії педагога є однією з найголовніших умов успішної педагогічної діяльності.

Використана література

1. Волкова Н.П. Педагогічні комунікації: Практичний посібник. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2005. – 128с.
2. Козлова О.Г. Сутнісні складові інноваційної діяльності вчителя. – Суми: ВВП „Мрія-1” ЛТД, 1999. – 92с.
3. Копица О.І. Формування вмінь діалогічної взаємодії майбутніх учителів: Навчально-методичний посібник. – Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. – 155с.
4. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: Навчальний посібник / За ред. І.А.Зязюна, О.М.Пехоти. – К.: Видавництво А.С.К, 2003. – 240с.
5. Селсво Г.К. Современные образовательные технологии. – М.: Народное образование, 1998. – 285с.
6. Солдатенко М.М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності: Монографія. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2006. – 199с.